

Лариса Макарук
laryssa_makaruk@ukr.net

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
Україна

СТАТУС ТА РОЛЬ ПІКТОГРАМ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ

Received April 21, 2015; Revised April, 30, 2015; Accepted May, 8, 2015

Анотація. У статті проаналізовано піктограми як найпоширеніші невербальні складові, які функціонують у сучасному англomовному комунікативному просторі. Визначено статус та роль піктограм на різних рівнях (фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному, текстовому). Обґрунтовано роль піктограм як провідних семіотичних ресурсів та важливих текстотвірних елементів водночас. Окреслено диференційні ознаки піктограм, схарактеризовано їх парадигматичні зв'язки. Проаналізовано їхню специфіку з урахуванням соціокультурних чинників. Висвітлено ключові критерії, які впливають на ідентифікацію значення. Звернуто увагу на те, що у сучасному англomовному комунікативному просторі превалюють мультимодальні тексти, які містять вербальні і невербальні складники. Значний відсоток таких текстів утворено за посередництвом піктограм. Зазначено, що піктограми відіграють важливу роль в інфографіці. Окреслено також випадки, коли піктограми використовують без залучення словесних відповідників. Піктограми проілюстровано на прикладах, описано їхні структурні та семантичні особливості. Здійснено аналіз мультимодальних тестів, у яких серед невербальних засобів переважають піктограми.

Ключові слова: *вербальні засоби, невербальні засоби, піктограма, інфографіка, мультимодальні тексти, семіотичні ресурси.*

Makaruk, Laryssa. The Status and Role of Pictograms in the Communicative Space of Modern English.

Abstract. This article deals with pictograms which are used in the communicative space of modern English in place of phonemes, morphemes and lexemes. In the examples which are given, we see that in most cases morphemes and singular phonemes are replaced by graphical elements. With respect to the replacement of lexemes, it is mainly the verbs used in statements and questions which for which a substitution occurs. Paralinguistic units are contextually dependent and their semantics correlates with the verbal part through various types of relations. The most distinctive feature of modern multimodal discourse is the combination of signs belonging to the codes of two semiotic systems—verbal and non-verbal. Paralinguistic graphic means, which can be included in a text, modify its structure and add additional shades of meaning to it. The role and the status of pictograms have been defined. Pictograms are important textual elements in the creation of a text. Their distinctive features have been defined and their paradigmatic relations have been identified. In the process of analysing the peculiarities of pictograms, sociocultural factors have been taken into account.

Keywords: *verbal means, non-verbal means, pictogram, infographics, multimodal texts, semiotic resources.*

Макарук Лариса. Статус и роль пиктограмм в современном англоязычном пространстве

Аннотация. В статье проанализировано пиктограммы как наиболее распространенные невербальные единицы, функционирующие в современном англоязычном коммуникативном пространстве. Определен статус и роль пиктограмм на разных уровнях (фонетическом, морфологическом, лексическом, синтаксическом и текстовом). Описано дифференциальные признаки пиктограмм, очерчено их парадигматические отношения. Проанализировано их специфику с учетом социокультурных составляющих. Уделено внимание ключевым критериям, которые влияют на идентификацию значения. Обращено внимание на то, что в современном англоязычном коммуникативном пространстве преобладают мультимодальные тексты, которые состоят из вербальных и невербальных единиц. Значительный процент таких текстов созданы с помощью пиктограмм. Обусловлено, что пиктограммы играют важную роль в инфографике. Описаны случаи в которых пиктограммы используют без вовлечения словесных единиц. Пиктограммы проиллюстрированы на примерах, описано их структурные и семантические особенности. Сделано анализ мультимодальных текстов в которых преобладают пиктограммы.

Ключевые слова: вербальные средства, невербальные средства, пиктограмма, инфографика, мультимодальные тексты, семиотические ресурсы.

Вступ

У сучасному англomовному комунікативному просторі особливе місце посідають паралінгвальні одиниці, значну частину яких складають піктограми. Як результат, на лінгвістичній арені з'являється усе більше поліаспектних розвідок, присвячених дослідженню семіотично ускладнених текстів. Це у черговий раз свідчить про розширення спектру наукових проблем. З огляду на розвиток писемної комунікації з впевненістю можна стверджувати, що піктографія слугувала точкою відліку еволюції писемності. Сучасному індивіду складно назвати перші рисунки писемністю. Ці схематичні малюнки, що складаються з кількох ліній, часто незрозумілих штрихів, розміщених в різних площинах радше нагадують багатозначні дитячі нариси, значення яких залежить від конкретної ситуації.

Проте піктографію справедливо вважають першим етапом писемної комунікації. Якими б дивними і незрозумілими не видавалися б сучасній людині ці примітивні рисунки, їх поправу можна віднести до писемності, адже саме вони відкрили нові можливості у спілкуванні та ознаменували початок розвитку цивілізації. Первісні люди намагалися брати до рук різні доступні знаряддя праці, які використовували у побуті. Вони аж ніяк не були призначені для письма, але стали в пригоді коли виникла необхідність закарбувати на доступних об'єктах відповідні думки, ідеї й наміри мовців.

Паралінгвальні одиниці викликають дедалі більший інтерес для дослідників, про що свідчить низка розвідок. Саме у них прослідковуємо різні підходи до розгляду писемних невербальних засобів, використання цілком відмінних методів аналізу, поліфонічність підходів до висвітлення специфіки й доцільності функціонування різнорідних графічних засобів у сучасному англomовному комунікативному просторі. Закономірно, що сучасні піктограми, на які натрапляємо в англomовному комунікативному просторі відрізняються від первісних петрогліфів не лише формою і змістом, а й прагматичною спрямованістю.

Вербальні та невербальні засоби (усні та писемні) розглянуто у роботах Г. Ю. Крейдліна (Kreidlin 2009), М. Коццоліно (Kotstsolino 2009), І. А. Серякової (Seryakova 1999), Л. В. Солощук (Soloshchuk 2006), L. Guerrero (Guerrero 1994), F. Poyatos (Poyatos 1997) та ін. У сучасних лінгвістичних студіях їх розглядають в рамках лінгвістики тексту, комунікативної лінгвістики, графічної лінгвістики, візуальної лінгвістики, візуальної комунікації, паралінгвістики та мультимодальної лінгвістики. Структурні, семантичні та рівнево-ієрархічні особливості піктограм обґрунтовано у розвідках Л. Л. Макарук (Makaruk 2013).

Збільшення кількості піктограм, які функціонують у сучасному англомовному комунікативному просторі зумовлює закономірну потребу у їх поліаспектному дослідженні. Їх статус на сьогодні неоднозначний і у наукових розвідках не достатньо обґрунтований, що й зумовлює *актуальність* обраної проблематики.

Мета роботи полягає у виявленні та визначенні основних критеріїв лінгвістичних піктограм на різних рівнях: фонетичному, морфологічному, лексичному-синтаксичний й синтаксичному та передбачає розв'язання наступних завдань:

- окреслити специфіку піктограм як невербальних компонентів комунікації;
- проаналізувати їх структуру та семантичні особливості;
- визначити їх роль та функції у сучасному англомовному комунікативному просторі;
- охарактеризувати парадигматичні зв'язки;
- обґрунтувати специфіку піктограм як паралінгвальних компонентів спілкування з високим комунікативно-прагматичним потенціалом.

Методи дослідження

Проведення ґрунтовного й різнобічного аналізу піктограм стало можливим завдяки залученню низки лінгвістичних методологічних принципів та засад. Використання загальнонаукових методик дослідження (індукції, дедукції, аналізу та синтезу) дало змогу виявити основні критерії та ознаки піктограм. Індуктивний підхід слугував вивченню окремих графічних елементів, та виокремленню кількох груп піктограм на основі спільних виявлених ознак. Залучення загальнонаукових методик дослідження (індукції, дедукції, аналізу, синтезу) дало змогу виявити основні складники та диференційні ознаки піктограм. Метод компонентного аналізу дав змогу виокремити невербальні компоненти, що входять до одного висловлення та встановити їхні семантико-прагматичні характеристики. Комплексний дискурсний підхід застосовано із метою встановлення специфіки використання піктограм та ідеограм для здійснення комунікативних стратегій і тактик спілкування. Лінгвопрагматичний аналіз сприяв виявленню ступеня впливу графічних компонентів на цільову аудиторію.

Процедура дослідження

Сучасне англomовне медіа середовище сприяє утвердженню піктограм і як самостійних одиниць, і як складових певних слів, словосполук, речень й текстів. На відміну від низки інших знаків (мовних й позамовних) піктограма передовсім неординарна одиниця, яка є значущою на усіх рівнях: фонетичному, морфологічному, лексичному-синтаксичний й синтаксичному.

Порівнюючи піктограму з іншими графічними засобами зазначимо, що її можна вважати універсальною та, поза сумнівом, однією з найпотужніших комунікативних одиниць, яка має високий прагматичний потенціал. Крім того, її соціокультурна значущість, перцептивний ефект та дистрибуція свідчать про її поліфункціональну роль в мультимодальному дискурсі.

Основу нашого аналізу складатимуть розвідки, які висвітлюють сутність піктограми, історичні передумови виникнення сучасних піктограм. Передовсім, звернемо увагу на низку дефініцій поняття *пiктограма*, якими послуговуються у сучасних лінгвістичних студіях. Ю. О. Карпенко вважає, що, піктографія (від латин. *pictus* – “розмальований” і грец. *grapho* – “пишу”) – це відображення змісту повідомлення у вигляді малюнка або послідовності малюнків (Karpenko 2006:156). У низці розвідок знаходимо й такі дефініції аналізованого терміна: піктограма – це малюнок чи серія малюнків, які не ілюструють розповідь про певну подію, а виконують роль оповіді, передаючи зміст цієї події (Diringer 2004).

Дослідники також схиляються до думки, що піктограми презентують складний малюнок або ж серію малюнків, котрі самостійно передають, а не ілюструють будь-яке ціле повідомлення, графічно не розчленоване на окремі слова. В. М. Ярцева наголошує зауважує, що піктограма – це незакріплена конкретна одиниця, яку можна прочитати як слово, його синонім, словосполучення, речення, кілька речень із різними варіаціями значення. Дослідниця зазначає, що піктографічне повідомлення може складатися з одного складного знака-повідомлення, у якому читаються його складові елементи, і послідовності простих знаків-піктограм, розгорнутих у просторі у вигляді окремих кадрів (Yartseva 1990:374). R. Abdullah стверджує, що піктограма – це зображення, створене людьми для зрозумілого й чіткого спілкування без мови чи слів, щоб привернути увагу до чогось [Abdullah 2007: 24].

Під час аналізу сучасних піктограм ми будемо спиратися на визначення запропоновані В. М. Ярцевою (Yartseva 1990) та R. Abdullah (2007). Слід погодитися з підходами обох учених. Цілком очевидно, що спілкування виключно за допомогою піктограм можливе, і якщо воно саме так і відбувається, то інтерпретація у цьому випадку вільна і повністю залежить від інтерпретатора. Більше того, якщо піктограми розміщені нелінійно, а їхня локація є довільною, то стратегія і тактика інтерпретації залежить від реципієнта, його соціального статусу, фонових знань, мовних навичок, рівня грамотності.

Графічна компресія не є запорукою мовної компресії та абсолютно не свідчить на користь мовної економії. Навпаки, вона дозволяє продуценту бути досить вільним і необмеженим у плані добору лексичних засобів, побудови різних за метою висловлювання речень (простих чи складних), і, як результат, уможлиблює створення тексту, який може не відповідати усталеним нормам і правилам, бути близьким до розмовного стилю. Рисунки 1 та 2 також можна вважати одним із способів інформаційної графіки (інфографіки), яка нині, в умовах масштабної глобалізації набуває усе більшої ваги та популярності.

Беручи до уваги рисунки 1 та 2 вважаємо також необхідним зазначити, що доволі незрозумілим і складним залишається питання, яке стосується порядку інтерпретації піктограм, доцільності їх членування на окремі частини, у випадку якщо піктограма складається з кількох елементів, якщо постає проблема декодування істинного значення, закладеного продуцентом.

Вочевидь, що під час інтерпретації піктограм може виникнути проблема, що має прямий стосунок до зв'язності тексту, послідовності відтворення у хронологічному порядку окремих етапів життя і появи пісень представлених рок-зірок. Це стосується безпосередньо представлених рисунків. Якщо йтиметься про інші піктограми чи ілюстровані оповіді, тематика яких може бути різноманітною, то виникатимуть й інші проблеми. Поза сумнівом, що один і той же піктографічний текст різні інтерпретатори вербально відтворять по-різному. Існує й велика ймовірність того, що послідовність відтворення подій виражених графічними семіотичними ресурсами теж не співпадатиме. Як результат, високою залишається ймовірність використання під час інтерпретації вербальних одиниць, однакових у плані змісту та відмінних у плані вираження. Це призведе до залучення до процесу інтерпретації великої кількості одиниць, які матимуть низку синонімів, антонімів, омонімів. При чому це стосується не лише словесних одиниць, а й не словесних, а саме, аналізованих піктограм. Це свідчить про багатство мови та широкий спектр семіотичних ресурсів.

Одним із аспектів вартим уваги – комбінаторика невербальних засобів. Залишається відкритим також питання наступного змісту: чи існують будь-які правила візуальної граматики, які дозволяють створювати графічні тексти, сполучаючи при цьому засоби різних семіотичних систем; яку синтаксичну роль вони при цьому виконують, до яких частин мови можна віднести ці немовні засоби. Зауважимо, що нині досить гостро постає питання створення візуальної граматики, правил побудови мультимодальних та мономодальних текстів (які складаються виключно з графічних невербальних засобів).

Інтенсивність використання невербальних засобів самостійно або поруч з вербальними зумовлює закономірно потребу у створенні словників (тлумачного, словника синонімів) закріпленні за кожною графічною одиницею відповідного значення. Закономірно, що у найближчому майбутньому виникне потреба в оптимізації семіотичних ресурсів та створенні відповідних правил сполучуваності однорідних та неоднорідних семіотичних ресурсів. Корпус уже існуючих текстів сприятиме створенню таких правил та норм, їх адаптації

та апробації у комунікативному просторі. Існуючі граматики у яких висвітлено порушені проблеми це лише перші спроби в черговий раз підтвердити важливість функціонування невербальних семіотичних ресурсів загалом й піктограм зокрема.

Наступний рисунок свідчить про залучення до складу речень піктографічних лексем. На відміну від попередніх рисунків, декодування цих піктографічних лексем не викликає труднощів. Ці транспортні засоби – добре відомі і знаходження правильного лексичного відповідника не становить особливих труднощів для реципієнтів, хоча останні можуть запропонувати кілька одиниць, якими можна вербально позначити одну і ту саму піктограму. Серед них – *vehicle, car, truck, lorry*.

Рис. 3. (GCNP 2014)

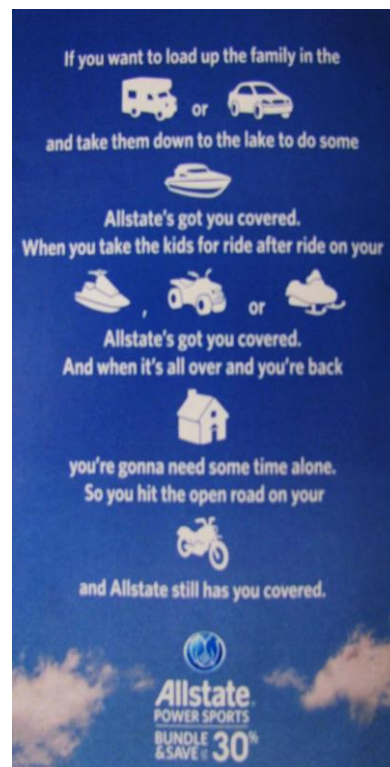

Рис. 4. (Graphic Design Junction 2015)

Це неординарний варіант створення тексту. Його оригінальність змушує активізувати мозок, залучити до роботи усі його частини. Звернемо увагу й на піктограми, які заміщують фонему. На рисунку 4 літери англійського алфавіту замінено різними графічними відповідниками (піктограмами та ідеограмами). Крім того, на представленому рисунку спостерігаємо реалізацію графічної гри (використання кількох кольорів та шрифтів). Англійській літері «o» відповідає кілька піктограм. Це годинник, схематичне (умовне) зображення серця та диск.

Рис 5, 6, 7. [Graphic Design Junction 2015]

Зі сторони реципієнта, одна і та ж піктограма може мати кілька дешифрувань, тобто способів прочитання. Прочитання одного зображення може варіюватися від одного слова до речення. При цьому, можливим є також використання синонімічних одиниць, які значно збільшують допустимі варіанти прочитання запропонованої інформації.

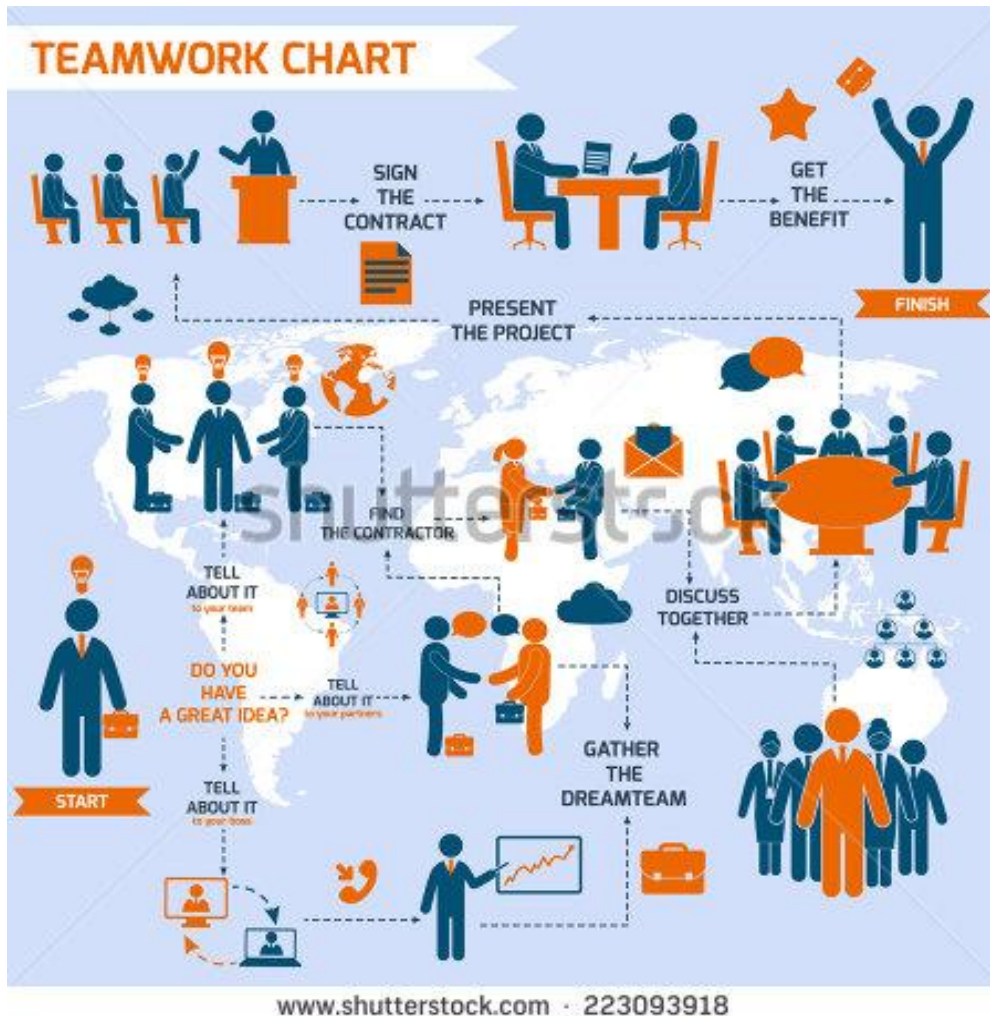

Рис. за: (Shutterstock 2015)

Корелюючи з вербальною частиною тексту, піктограми можуть відігравати як провідну, так і другорядну роль. Як результат, кількість функцій, які вони виконують, варіюється від однієї до кількох. На основі комбінації з вербальним текстом вони здатні: замінювати вербальні одиниці, модифікуючи його структуру; домінувати над словесними відповідниками; нести певне смислове навантаження тільки у рамках одного тексту, тобто мати чітке контекстуальне значення; мати затемнену семантику без вербального супроводу (якщо реципієнт і продуцент використовують різні коди); функціонувати самостійно, без вербальної частини; спонукати до дій та певної поведінки; бути соціально чи культурно фіксованими (важливими чи значеннєвими лише для певної соціальної чи культурної спільноти, і незрозумілими для зовнішніх представників, якщо ті не мають відповідних

фонових знань); бути полісемантичними (один і той же знак набуває різних тлумачень в очах різних носіїв); сприяти раціоналізації спілкування; виступати вторинними по відношенню до вербального тексту; глибше/повніше розкривати авторські інтенції. У більшості випадків піктограму супроводжує однослівний, зрідка кількаслівний вербальний відповідник, який конкретизує її значення.

На семантичному рівні піктограми та ідеограми вступають у певні лексико-семантичні відношення з іншими графічними та вербальними одиницями, тому можна говорити про те, що в англomовному мас-медійному дискурсі піктограми та ідеограми мають низку *синонімів, антонімів та омонімів*. Для них також характерна полісемантичність та омонімічність. Здебільшого піктограма, як і ідеограма, є полікомпонентною одиницею, яка складається з кількох графічних елементів, що утворюють цілісний знак, за яким закріплений певний смисл.

Висновки

Поза сумнівом, що сучасне століття – одне із найбільш прогресивних в історії людства, яке відкрило цілком інноваційні можливості у найрізноманітніших сферах життя сучасної людини. Радикальні і доволі таки сміливі зміни форматів спілкування сприяли залученню та активному використанню різноманітних паралінгвальних засобів. Особливо багато питань виникає щодо ролі та функцій невербальних компонентів в рамках конкретних текстів різних жанрів та стилів.

Інтенсивний розвиток високих технологій створив можливість наочного представлення інформації у сучасних періодичних виданнях завдяки використанню візуальних елементів, які входять до структури мас-медійного тексту. Графічні елементи надають мас-медійному тексту нових вимірів, змінюють форму подачі інформації.

Особливістю мас-медійного тексту є те, що він може складатися з кодів, які належать до різних семіотичних систем, однак це не порушує його цілісність та зв'язність. Як засвідчив аналіз, у періодичних виданнях вербальна частина тексту сполучається з графічною чи ілюстративною й утворює єдиний інформаційний блок.

Позамовні фактори здебільшого полегшують сприйняття графічно представленої інформації, проте за умов недостатньої поінформованості цільової аудиторії чи міжкультурних відмінностей, вони ускладнюють прочитання представленого блоку інформації, спотворюють його первинний зміст чи викликають затемнення семантики.

Основна мета газетних піктограм та ідеограм у зіставленні зі звичайними графічними одиницями – не тільки коротко та лаконічно передати певний об'єм інформації, а вплинути на аудиторію та маніпулювати нею. Піктограма для продуцента – це засіб формування та модифікації аудиторії, який дозволяє виразити задумане, наголосити на ключовому компоненті висловлювання, передати інформацію, забезпечивши її естетичність та оригінальність.

Серед семіотичних ресурсів, які функціонують у сучасному англomовному комунікативному просторі піктограма є однією з найуніверсальніших одиниць, яка може функціонувати самостійно, поряд з вербальним текстом, бути оточеною низкою фонем.

Список літератури

References

1. Diringer, D. (2004). *Alfavit [Alphabet]*. Moscow: URSS.
2. Yermolenko, L. (2005). *Piktohrafichni ta ideohrafichni znaky u suchasni frantsuzkii movi [Pictographic and Ideographic Signs in Modern French]*. Kyiv: Karpenko Publishers.
3. Karpenko, Yu. (2006). *Vstup do Movoznavstva [Introductin to Linguistics]*. Kyiv: Akademiia.
4. Kotstsolino, M. (2009). *Nieverbalnaia Kommunikatsyia. [Nonverbal Communication]*. Kharkiv: Gumanitarnyi Tsentr.
5. Kreidlin, G. and Krongauz, M. (2009). *Semiotika, ili Azbuka Obshcheniia [Semiotics, Or Bases of Communication]*. Moscow: Flinta; Nauka.
6. Yartseva, V. (ed.) (1990). *Lingvisticheskii Entsyklopedicheskii Slovar. Moscow: Sovetskaia Entsyklopediia.*
7. Makaruk, L. (2013). *Linhvoprahmatyka piktohram ta ideohram v anhliiskomu mas-mediinomu dyskursi [Linguistic pragmatics of pictograms and ideograms in English discourse of mass media]*. Ph.D. dissertation. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv.
8. Seriakova, I. (1999). *K voprosu o funktsyiakh neverbalnogo znaka v kommunikativnom akte [On functions of nonverbal sign in communicative act]*. *Naukovyi Visnyk VNU. Series "Philology"*, 3, 72–74.
9. Soloshchuk, L. (2006). *Verbalni i neverbalni komponenty komunikatsii v anhlovomovnomu dyskursi [Verbal and Non-vebal Components of Communication in English Discourse]*. Kharkiv: Konstanta.
10. Utevskaia, P. (1985). *Slov dragotsennyye klady. Rasskazy o pismennosti [Precious Words]*. Moscow: Detskaia Literatura.
11. Abdullah, R. and Hubner, R. (2007). *Pictograms, Icons @ Signs: A Guide to Information Graphics*. Published by Thames @ Hudson Inc.
12. Guerro, L. K. (1994). *Nonverbal Communication*. New York.
13. Poyatos, F. (1997). *Problems and challenges of nonverbal communication. Nonverbal Communication in Translation*. Amsterdam/Philadelphia, 11–29.

Sources

1. Grand Canyon National Park. *Your Complete Guide to the Parks*. (2014). APN MEDIA, LLC.
2. Graphic Design Junction (2015, March 5) Retrieved from <http://graphicdesignjunction.com/2012/03/90-modern-pictograms-typeface-interface-designers/>
3. Herts, Viktor. *Singers' Lives in Pictograms* (2015, March 5) Retrieved from [http://www.ink-system.co.uk/articles/inspiration/singers-lives-in-pictograms.htm]
4. Shutterstock (2015, March 5) Retrieved from <http://www.shutterstock.com/pic-223093918/stock-vector-teamwork-infographic-set-with-business-process-pictograms-and-world-map-vector-illustration.html?src=ut9x5oqjqnad8700xrRxAg-1-79>